

BREU APROXIMACIÓ SOCIOLÒGICA A LA PAGESIA DEL MARESME

Josep Riera i Porta
d'Unió de Pagesos

1. INTRODUCCIÓ

Sentim dir sovint que la composició social del camp a Catalunya —i per tant també a la nostra comarca— difereix totalment de la de la resta de l'Estat, que no tenim pràcticament ni latifundi ni absentistes, que la propietat de la terra es troba molt més repartida —sense arribar, no obstant i això, a l'atomització gallega— i que aquestes circumstàncies contribueixen a crear les condicions per al desenvolupament d'una agricultura moderna a mans d'una pagesia estable. Si bé amb les matitzacions i puntualitzacions corresponents, aquesta afirmació és certa, també cal dir, centrant-nos en el cas del Maresme i a fi i efecte de poder precisar més, que també existeixen diferències socials molt acusades les quals, sense arribar als extrems d'altres àrees de l'Estat o de la pròpia Catalunya, condicionen avui ja d'una manera fonamental l'esdevenidor de moltes explotacions agràries de la comarca.

La imatge que hom té del pagès del Maresme és la del propietari d'una sènia petita o mitjana de regadiu, entre les cinc i les vint quarteres, amb un bon nivell de vida assolit a partir d'uns conreus molt intensius d'horta i flor i que ha sabut compensar la manca de terra a força de treball i especialització, cercant sempre sembrades difícils, exigents en dedicació i experiència i trobant la manera d'augmentar la producció per hectàrea de primer amb una accelerada rotació de conreus i darrerament, i cada cop més, forçant-los per mitjà d'hivernacles i abrics de tota mena.

Hom recorda també que aquest mateix pagès era arrendatari, parcer o rabassaire a començaments de segle i que va ser prou dinàmic i espavilat com per a introduir enmig dels rengles dels ceps i dels garrofers hortalisses que els petits mercats locals demanaven, per anar incrementant-los a mesura que s'adonava que la ja gran Barcelona absorbia amb escreix aquesta producció que, en un principi, per a ells era complementària.

Fou l'inici de la gran transformació agrària de la comarca, amb l'arrabassada incessant de vinyes i garrofers, l'anivellament de les terres, la construcció de les cases de pagès que s'alçaren de mica en mica al costat dels grans masos històrics, la perforació de pous per al regadiu..., transformació que de fet encara no s'ha aturat però que sociològicament interessa estudiar en el període que va des del seu inici fins pràcticament el 1936, quan comença la guerra civil, perquè és precisament durant aquests 40 o 50 anys quan un percentatge important de pagesos fins llavors arrendataris, parcers, masovers i fins i tot jornalers tenen accés a la propietat de la

terra. Factors que varen fer possible aquest fet? La definitiva crisi de la vinya i d'altres conreus de secà, que al marge de les oscil·lacions cícliques, era ja irreversible, el bon preu de les hortalisses en relació als costos de producció, l'aparició del conreu de la patata primerenca cara a l'exportació, l'aparició de mitjans mecànics per a l'elevació de les aigües dels pous, el preu de la terra agrícola que no havia estat encara dins l'espiral especulativa i també, val a dir-ho, la revalorització comercial dels productes agraris dins i fora del país en disposar els pagesos d'una xarxa comercial pròpia com eren els Sindicats Agrícoles del Litoral establerts a cada poble. És evident que aquesta transformació no es produeix d'una manera homogènia de cap a cap del Maresme, i que va dependre fonamentalment de la disponibilitat d'aigua per a modificar el secà i de la descomposició dels antics patrimonis agraris tradicionals que van veure minvar les seves rendes obtingudes sobretot per les parceries, encara que una part d'aquests patrimonis hagin sobreviscut fins els nostres dies. És un fet important que, en aquell període històric que va des de les acaballes del segle XIX fins pràcticament la guerra civil, aquell percentatge tan important de pagesos que tenien accés directe a la propietat de la terra, l'assoliren a partir de la pròpia capitalització, obtinguda amb l'estalvi del producte del treball personal, la qual cosa significa que existia un correcte equilibri en la relació entre els costos de producció i el preu de venda del producte final, aspecte fonamental aleshores tenint en compte un grau de mecanització en els conreus tan minso que feia que aquella horticultura fos pràcticament artesanal.

2. COMPOSICIÓ SOCIAL ACTUAL:

Passat aquest període podem dir que la composició social actual del camp al Maresme queda establerta de la manera següent:

1. Pagesos autònoms, que poden ser propietaris, arrendataris, parcers, masovers o pagesos a temps parcial.
2. Grans empreses agràries.
3. Explotacions procedents dels antics patrimonis, conservades com una sola unitat.
4. Explotacions agràries aparents.

Comencarem a explicar-ne per l'acabament, fent referència a aquell tipus de propietats agrícoles i l'activitat econòmica de les quals no és de fet l'agricultura, sinó l'obtenció de plus-values mitjançant la seva revalorització. Com que són comprades amb objectius especulatius i els seus propietaris no les conreen ni tampoc generalment duen la seva gestió, ben mirat ni tan sols haurien de figurar en aquest estudi, però es dona el cas ben contradictori de que legalment consten com a explotacions agràries, estan censades com a tals, els seus titulars figuren també a tots els censos i poden acollir-se a qualsevol ajuda oficial, crèdit, subvenció, etc., com si fossin pagesos.

Referent a les propietats procedents dels antics patrimonis històrics, el seu nombre no és avui gaire important perquè hem de referir-nos tan sols a aquells que no s'han fraccionat, mantenint-se com a unitat productiva. N'hi ha que mantenen les masoveries, altres estan arrendades i només unes quantes s'han convertit en empreses agràries gestionades directament pels seus titulars.

En allò que pertoca a les grans empreses agràries de la comarca, a l'horta són pràcticament inexistentes ja que la manca de terra suficient les fa inviabilitats, car per a assolir una agricultura mecanitzada a l'estil californià cal disposar, si més no, d'extensions de terra plana com les del Delta de l'Ebre.

Si que ho són d'importants, en canvi, pel seu volum de producció i per haver estat capdevanteres, les dedicades exclusivament a la flor i la planta ornamental, encara que malgrat-tot en el procés productiu global de la comarca ca-

da vegada pesen menys, degut al cost cada dia més elevat de la mà d'obra i les càrregues socials, notant-se més la seva incidència en la comercialització i en la relació i progressiva interrelació amb grans empreses europees, sobretot holandeses.

El capital dels pagesos autònoms és quantitativament el més important (al costat dels assalariats) i és també el més complex i el que cal analitzar amb més deteniment, ja que massa sovint és considerat com un cos social homogeni, expressió del "pagès" representatiu del Maresme i, no cal dir-ho, de Catalunya, que pateix uns mateixos problemes i defensa uns interessos semblants, i que quan parla de la problemàtica i les solucions pel Sector Agrari hom pensa gairebé sempre en aquest tipus de pagès.

D'entrada cal deixar ben clar que el pagès autònom és majoritari no tan sols al Maresme i a Catalunya, sinó també al conjunt de l'Estat espanyol, i això tot i mancant la reforma agrària històrica. Ara bé, aquest pagès que disposa d'uns mitjans de producció propis, dels diners per a comprar-los o llogar-los i, a més, de l'aportació d'una mà d'obra pròpia o de tota la família, no es troba avui en les mateixes condicions per a concórrer i competir amb èxit en un procés de producció complicat i car, desenvolupant el que anomenen una empresa viable on, mitjançant la productivitat escaient tregui una renda estable del seu treball i el de la família.

He d'afegir necessàriament que, apart de la tinença dels mitjans de producció, el fet que defineix el pagès autònom —o com ara s'anomena, explotació familiar agrària— és el treball directe i personal de la terra o granja.

Caldrà classificar-los en tres grups: a) aquells que treballen les seves explotacions amb l'aportació del treball propi i de la família; b) els que, trobant-se en la situació dels anteriors, compten amb una aportació de mà d'obra assalariada temporal, a la collita de la maduixa posem per cas, o la verema (recordem que tenim la denominació d'origen d'Allella), o també a l'horta i la flor, encara que aquests dos sectors tenen una exigència de treball més estable; c) els que, bo i treballant directament les terres, compten amb assalariats fixos, ja sigui a causa de disposar de més terra, haver intensificat o forçat, o bé per manca d'una suficient mecanització. Es evident que partint del treball necessari de la terra defineixo com a pagès tan sols a qui la treballa directament, bo i acceptant que ho són els qui la treballen sols com els qui, a la vegada, de manera temporal o fixa tenen gent llogada.

Ara bé, com que la situació de l'agricultura s'està degradant, les rendes del treball dins el sector baixen i els costos de producció no paren de pujar, abocant-nos a una situació crítica de la qual no se'n sortiran totes les explotacions; cal definir molt bé la situació objectiva en que es troben, per a saber si mitjançant l'aplicació d'unes mesures de correcció o de mesures de reestructuració podran mantenir-se i convertir-se en explotacions productives i rendables tant de cara als mercats interiors com de cara al M.C. europeu.

I de què depèn fonamentalment aquesta rendabilitat i viabilitat de les explotacions familiars agràries? De la productivitat obtinguda al llarg de l'any per hectàrea i per persona que treballa, del cost dels factors de producció (terra, aigua, treball, energia, adobs, llavors, etc.) i del preu del producte final obtingut al mercat.

Aquests tres factors, tan fonamentals que poden determinar a mig termini la desaparició de moltes explotacions, ja no depenen avui de la voluntat del pagès en exclusiva. Es evident que la productivitat depèn de la capacitat de treball del pagès però també de la superfície de terra de què hom disposa, la seva situació, qualitat, existència o no d'aigua i la seva tinença, perquè de la propietat de la terra no en depèn només l'estabilitat del pagès que la treballa, sinó també sovint la decisió d'afrontar les costoses inversions que cal fer per a transformar-la, mecanitzar-la i crear les condicions per a fer possible un augment i millora de la producció. Un arrendatari amb contracte —i molt pitjor si és a precari (i al Maresme en tenim molts)— un parcer o un masover no po-

den sovint arriscar-se a fer front a unes inversions en terres d'altri ja que s'arrisca a perdre-les, però avui dur a terme aquestes inversions és fonamental per a millorar els conreus: anivellar les terres, fer pous i safareigs, obres de tota mena, reg per aspersió i goteig, hivernacles i la compra o lloguer de tota mena de màquines i eines que estalviïn temps i esforç. Assenyalo dos problemes fonamentals: l'estabilitat necessària del pagès a la terra per a transformar-la i la necessitat de crèdits per a afrontar el finançament d'aquesta transformació imprescindible.

Cal afegir: assessorament per a una correcta aplicació de les noves tècniques i eines i ensenyament agrari per a les noves generacions que vulguin tirar endavant aquest vell ofici.

El cost dels factors de producció tampoc no depèn de nosaltres i ens vénen imposats pels monopolis i les multinacionals que ens subministren aquests factors, i en allò referent al preu final del producte —apart de la seva abundor o escassetat— està directament relacionat amb el sistema de comercialització emprat o imposat.

D'aquest plantejament esquemàtic se'n dedueix que la major o menor rendabilitat de l'explotació agrària i familiar depèn cada vegada més de factors i decisions polítiques i que segons quines siguin i en funció de quins interessos es prenguin aquestes, anirem endavant consolidats o bé s'accentuarà el procés de descomposició de l'explotació familiar.

Podem pretendre que el pagès autònom que no constitueix un cos social homogeni, posat que les diferències en quant a mitjans disponibles cara l'activitat agrària són molt importants, prengui consciència de la seva situació i s'uneixi per a reivindicar solidàriament una Política Agrària negociada que contempli tant les noves lleis necessàries (de contractes de conreu, d'ordenació del territori, de cooperatives, etc.) i les mesures que calgui per a facilitar els mitjans de producció fonamentals?

Penso que sí, i que és fonamental i urgent fer-li entendre que aïlladament no té cap pervindre, que la nostra professió i activitat econòmica és cada cop més complexa i difícil i que les solucions no vindran soles sinó que, com sempre, caldrà posar-hi el coll, solidàriament, ben organitzats i disposant almenys d'un sindicat fort i una xarxa de cooperatives en tant que instruments bàsics per a fer front a la necessària reivindicació social i a l'econòmica. I que malgrat les diferències de mitjans entre els pagesos autònoms tenim uns problemes comuns que són molt més importants, així com també ho és la necessària recerca de solucions d'aplicació immediata en benefici de tots.

Hem de fer entendre a tothom que els costos dels factors de producció puguen incessantment perquè llur subministre ens ve donat per grans monopolis i empreses multinacionals que fixen els preus no en funció del cost real de producció sinó de la necessitat que tenim d'adquirir-los: cas de la maquinària i els adobs, i més evident encara en els nous fungicides, insecticides o herbicides. Referent a aquests darrers i com a exemple, el preu ve fixat per la mà d'obra que estalviem i varia segons les zones tenint molt en compte els salaris que es paguen als diferents indrets. I quan és el propi Estat qui ho subministra, cas del gas-oil agrícola subvencionat, ens el fan pagar molt per damunt del seu cost real.

Un Sindicat pagès prou fort i representatiu haurà de tenir cura d'imposar a la taula de negociacions de la Política Agrària la fixació d'un sostre anual al creixement del cost dels inputs, mesura que la COAG ha obtingut aquests dos darrers anys, però que la divisió provocada de la pagesia des del Poder n'impideix d'exigir, a la pràctica, el compliment.

Un altre aspecte cabdal cara a assegurar-nos el futur és la discusió i defensa de noves alternatives als actuals sistemes de comercialització a fi i efecte que mitjançant l'apropiació d'un tant per cent superior del valor afegit al producte augmentem la renda del treball sense carregar-lo a l'esquena del consumidor. La solució passa per la creació de tantes cooperatives com calgui d'unes dimensions que permetin una

participació directa del soci i una autèntica autogestió. I quan parlem de cooperativisme al Maresme no podem oblidar i silenciar la situació injusta i conflictiva de les noves "Cámaras Agrarias" a les quals des del Govern Central han subrogat els patrimonis dels antics sindicats agrícoles —cooperatius— que necessàriament cal recuperar, retornant-los als pagesos i reconvertint-los en cooperatives obertes a tothom. En quant als mercats centrals tipus Mercabarna o el Mercat actual de la flor a Barcelona, sabem de sobres com funcionen, qui els domina i de la total absència d'un mínim control pagès. Cal cercar noves fórmules cara a un tipus de mercat en Orígen més transparent controlat pels productors on la formació del preu no sigui cap misteri i els actuals "assentadors" preponderants als "Mercats" s'hagin de convertir necessàriament en comerciants que puguin concórrer al Mercat precisament a comprar.

Es evident que serà una batalla difícil com ho proven els intents no reeixits de tirar endavant el Mercat de la Flor en Orígen al Maresme, on s'ha vist constantment el joc d'interessos econòmics contraposats que s'hi barrejaven, comerciants-pagesos i també pagesos grans empresaris que a la vegada comercien. Punt aquest que també demostra la necessitat d'una sensibilització integral del pagès, treballador directe de la terra de cara a descobrir tot el ventall de problemes que té al davant, que ja els veu sovint, però que no sap interpretar prou bé, sobretot quan la naturalesa del problema és política.

Ara, vistos, encara superficialment, els principals aspectes dels problemes més flagrants que patim com a pagesos, podríem fer-nos la pregunta clau de quines són objectivament les perspectives de l'explotació familiar agrària al Maresme, o més clarament, si té futur.

Penso sincerament que això depèn de dos factors fonamentals: d'una banda la capacitat d'adaptació del pagès a

les noves circumstàncies que sempre en el devenir històric han estat canviants i davant les quals generacions de pagesos que ens han precedit han demostrat abastament la capacitat d'adaptació; avui vivim ja de ple en l'agricultura en començament d'una veritable revolució tecnològica, el repte es fa més difícil, però la capacitat i sobretot l'experiència acumulada del treball de moltes generacions ens ha de permetre d'afrontar aquesta nova etapa. D'altra banda el factor que condiciona i gairebé determina l'activitat agrària és la Política Agrària menada des del Govern i aquí sí que no podem incidir-hi individualment, de manera aïllada, sinó organitzadament disposant d'un fort Sindicat que sigui respectat i reconegut com a interlocutor estable que aglutini els qui tenim uns mateixos interessos i patim uns problemes semblants. Cada cop serà més important fer-nos respectar per a incidir en la Política Agrària directament sense admetre de cap manera l'intrusisme d'elements que defensen interessos aliens al sector amb l'aixopluc d'organismes cooperativistes heretats de la dictadura. El debat sindical seria una tasca veritablement sensibilitzadora, car adonar-se de la veritable naturalesa dels problemes et predisposa gairebé sempre a comprometre't en actituds positives que són les que permeten, temps a venir, dur una tasca constructiva col·lectivament, que és l'única que pot establir les condicions per als canvis necessaris que facin possible, no la supervivència de l'explotació agrària tradicional del Maresme, sinó la seva transformació i consolidació a fi i efecte que l'experiència i l'enginy d'una comarca tan rica en iniciatives no es perdi i pugui seguir essent durant moltes generacions un autèntic mirall pels pagesos d'altres indrets i un exemple palpable d'un tipus d'agricultura rendable i necessària, que a les zones densament poblades com la nostra cal respectar i potenciar.